
Юрій ЗІНЬКО, старший викладач
Львівський національний університет імені Івана Франка
Мирослав ІВАНИК, к. геогр. н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕОПАРК “КАНЬЙОН ДНІСТРА” – БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

Геопарки, як нова форма охорони природи, покликані привернути увагу громадськості до цінності Землі та її ресурсів, акцентувати зусилля на важливості охорони і збереження геологічної спадщини. Геопарки повинні стимулювати розвиток екологічного туризму, ремесел та тісної співпраці адміністрацій природоохоронних територій з місцевим населенням.

Згідно з рішенням Виконавчого комітету ЮНЕСКО в червні 2001 р. (161 EX/Decisions, 3.3.1) для підтримки та розвитку територій, які мають особливу геологічну будову, запроваджена нова форма збереження природи – геопарк [5]. *Геопарк* – це територія з визначною геологічною спадщиною і розробленою програмою (стратегією) сталого розвитку [5]. Глобальна Мережа Геопарків (Global Geoparks Network (GGN)) розвивається у тісній співпраці з Центром Світової Спадщини ЮНЕСКО, Світовою Мережею Біосферних резерватів (МАВ), національними та міжнародними угодами та неурядовими організаціями, діяльність яких присвячена збереженню та охороні геологічної спадщини Землі.

Україна перебуває на стадії створення національних геопарків, щоб увійти у європейську і всесвітню мережу геопарків. Геопарки переважно створюють на основі національних і регіональних парків, які мають значне багатство геоспадщини. Для України загалом і для західного регіону зокрема значні шанси на створення геопарку має територія вздовж Дністра у межах кількох природоохоронних територій.

Оскільки головними критеріями вибору територій для геопарків є особливості геолого-геоморфологічної будови, кількість і рівень об'єктів геоспадщини, а також стан їхньої збереженості й спосіб використання, то природно-антропогенну складову можна вважати головною передумовою для створення

геопарку. Існують два головні підходи до вибору територій: перший – це території зі значною концентрацією геооб’єктів місцевого, регіонального чи загальнодержавного значення; а другий – території з одним геооб’єктом всесвітнього значення, що внесений до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, та кількох нижчого рангу. Для проєктованих геопарків мають значення й інші природні та історико-культурні об’єкти, які мають високу наукову, освітню й туристичну цінність [3; 5].

Соціально-економічні складові у роботі геопарку забезпечать реалізацію головних напрямів його діяльності: *геоконсервація* (збереження й вивчення об’єктів геоспадщини, впровадження та демонстрація нових методів їхнього збереження й використання; збереження та підтримка місцевих традицій та чинного законодавства), *геоосвіта* (організація і вжиття заходів щодо популяризації знань у галузі наук про Землю та охорони природи для широкого кола осіб) і *геотуризм* (стимулювання економічної активності та зрівноваженого (сталого) розвитку шляхом розвитку геотуризму) [3]. Найважливішим завданням геопарків задля реалізації цих напрямів діяльності є правильно організувати управління територією та її окремими складовими. Як правило, геопарки створюють на основі природоохоронних територій (наприклад, національних і регіональних парків) і окремих об’єктів різного рангу або їхніх частин, і прилеглих земель [3]. Загальне керівництво здійснюють адміністрації цих природоохоронних територій, а власне – створені з цією метою відділи чи призначені особи, а у випадку наявності багатьох природо користувачів земель – спеціально створені агенції. Управління геопарками ґрунтується на співпраці з місцевими органами влади, громадськими організаціями, зацікавленими підприємствами і фізичними особами, науковими і навчальними установами, експертами у різних галузях науки та ін. Для успішного функціонування геопарків обов’язковим є планування їхньої діяльності та розвитку (стратегії, концепції, плани) на короткий і тривалий термін (1, 3, 5 і 10 років) [3]. Важливим інструментом для функціонування та планування діяльності геопарку є тематичні бази даних, де міститиметься інформація про усі без винятку елементи середовища геопарку та околиць; їх слід постійно оновлювати і доповнювати.

Суттєвою складовою діяльності геопарків є зрівноваженість регіональної економіки (підтримка сталого розвитку). Тут слід відмітити обов'язкову участь геопарку у просуванні продукції місцевих / регіональних виробників, організацію співпраці між геопарком, підприємствами та місцевою владою у питанні збалансованого розвитку економіки даного регіону та підвищення його атракційності для відвідувачів. З одного боку така діяльність збагатить туристичні пропозиції геопарку і забезпечить йому підтримку місцевого населення, з другого – місцеве населення побачить очевидні вигоди від співпраці з геопарком і буде намагатися підтримати його діяльність [3]. Відомо, що багато геопарків починали свою діяльність на територіях, які вважали депресивними, але згодом завдяки його діяльності вони перетворювались в успішні туристичні регіони.

Для створення геопарку “Каньйон Дністра” є базові передумови: наявність широкого спектру унікальних геолого-геоморфологічних утворень та природоохоронний статус на значній його протяжності [1; 2; 4]. Зокрема, каньйон р. Дністер знаходиться у складі низки великопросторових природоохоронних територій: на лівобережжі – національні природні парки “Дністровський каньйон” (Тернопільська обл.) і “Подільські Товтри” (Хмельницька обл.), на правобережжі – Дністровський регіональний ландшафтний парк (Івано-Франківська обл.), низка ландшафтних заказників загальнодержавного значення (Кадубівська, Товтрівська й Баламутівська стінки) і Хотинський національний природний парк (Чернівецька обл.). Крім того, низка цінних у науковому відношенні геологічних, ботанічних та ландшафтних утворень мають статус охоронних об'єктів (заказників, пам'яток природи) національного чи місцевого значення.

Основу проектного геопарку повинен скласти каньйоноподібний відрізок Дністра від Нижнева (Івано-Франківська обл.) до затоки Бакота (Хмельницька обл.) [2]. У його структуру пропонуємо також включити нижні відрізки каньйоноподібних долин подільських річок. На відміну від великопросторових природоохоронних територій (національні й ландшафтні парки), що охоплюють значні площі прилеглих до каньйону територій, основу геопарку складуть система

каньйоноподібних відрізків самого Дністра і його приток. При визначенні просторової структури геопарку важливо виділити основні типи каньйоноподібних відрізків Дністра. Серед основних типів за морфологічною структурою можна виокремити: типові каньйоноподібні утворення; відрізки з односторонньою стінкою; відрізки з серією різновисотних стінок (уступів). У свою чергу каньйоноподібні відрізки долини можна розділити за ступенем відслоненості гірських порід: добре відслонені, частково відслонені, слабо відслонені (зарослі) [2].

Одночасно за структурною позицією гірських порід відслонення стінок каньйону Дністра можна розділити на певні групи: з відслоненням кількох літолого-стратиграфічних горизонтів (більше трьох); з відслоненням 2-3 горизонтів; з відслоненням лише одного літолого-стратиграфічного горизонту. За тематичним призначенням геологічні відслонення та форми рельєфу можна розділити на такі групи: стратиграфічні, літологічні, геоморфологічні, ландшафтно-естетичні. У свою чергу найбільшу науково-освітню цінність мають такі типи геологічних відслонень: виходи червоних девонських вапняків, силурійські відклади з багатою палеофауною, гіпсоангідритові товщі зі значним спектром карстового мікрорельєфу, а також травертинові утворення. Серед геоморфологічних утворень каньйону унікальний та рідкісний характер властивий: типовим каньйоноподібним відрізкам, печерним формам у гіпсоангідритах і травертинових товщах, різновидам скельних утворень (стінки, шпиці, гриби), залишкам покинутих меандр, обвальним та зсувним схилам.

Локалізація цінних у науковому та пізнавально-емоційному плані геолого-геоморфологічних об'єктів у каньйоні Дністра зумовлює певну особливість організації геотуристичних маршрутів та екскурсій. Зокрема, це передбачає широке використання засобів для пересування водою, місцевих ґрунтових доріг серпантинного типу та піших стежок для огляду й ознайомлення з об'єктами геоспадщини. Одночасно у каньйоні Дністра існує багато оглядових місць, про що свідчать фото сесії, опубліковані на сайті GoogleEarth.

Як уже відзначалось, до складу проектного геопарку повинні бути включені нижні каньйоноподібні відрізки подільських приток Дністра, де знаходиться цілий спектр цінних

геологічних відслонень, ерозійних і карстових форм. Багато з них мають природоохоронний статус пам'яток природи. У цілому, каньйон Дністра і каньйоноподібні долини його приток повинні скласти основу “морфологічного скелету” територіальної структури проєктованого геопарку “Дністровський каньйон” [2].

Створення геопарку передбачає розвиток на включених до його складу територіях геоосвітніх та геотуристичних функцій. Каньйон Дністра уже тривалий час використовують як об'єкт для навчальних і виробничих практик студентів геолого-географічного профілю. Тут регулярно організують наукові екскурсії в рамках міжнародних, національних і регіональних конференцій. Для цього регіону розроблено мережу краєзнавчо-природничих та краєзнавчо-історичних стежок, що широко використовуються шкільною і студентською молоддю.

Щодо перспектив геотуристичного використання проєктованого геопарку, то тут маємо значні потенційні можливості. Досвід організації пізнавальних геошляхів в європейських країнах свідчить, що наявність значного спектру геотуристичних атракцій на обмежених територіях дозволяє формувати як комплексні геотуристичні траси, так і спеціалізовані (тематичні). Зокрема, у межах Дністровського каньйону та каньйоноподібних долинах його приток можна створити такі тематичні геошляхи: “Літопис історії Землі”, “Скельно-печерні комплекси”, “Скам'янілий світ геологічних епох”, “Дністровські меандри і стінки”.

Література:

1. *Зінько Ю.* Передумови створення геопарку «Дністровський каньйон» / Ю. Зінько, О. Шевчук / Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – С. 7-12.
2. *Зінько, Ю. В.* Організаційно-територіальні засади створення геопарку “Дністровський каньйон” [Текст] / Ю. В. Зінько, О. М. Шевчук // Туристичні ресурси як чинник розвитку території : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.-семінару (9-10 груд. 2011 р.) / Мін. освіти і науки України, сім'ї, молоді та спорту, Терноп. обл. інф.-турист. краєзн. центр, Терноп. нац. педуніверситет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 23-30.
3. *Шевчук О.* Методичні засади створення національних геопарків в Україні / О. Шевчук. – Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наук. праць. – Вип. 587-588 : Географія. –

-
- Чернівці: Видавництво Чернівецького університету, 2011. – С. 82-88.
4. Geosites of middle Dnister River Valley. – Kyiv; Kamianets-Podilsky, 2006. – 106 p.
 5. UNESCO Geoparks Programme – a new initiative to promote a global network of geoparks safeguarding and developing selected areas having significant geological features // Hundred and fifty-sixth Session. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Executive Board. – Paris, 1999. – S. 1-4.

Ірина ЛЕНЬКІВ

*головний спеціаліст відділу формування екологічної мережі,
природних ресурсів, екологічного моніторингу та зав'язків з
громадськістю Тернопільської обласної військової адміністрації*

Володимир ЛЕНЬКІВ

*студент 4 курсу факультету психології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ЗАПОВІДНИЙ КУТОЧОК ІМЕНІ МИКОЛИ ЧАЙКОВСЬКОГО

Заслужений природоохоронець України, Почесний член Українського товариства мисливців і рибалок, Член - кореспондент Академії Наук України Микола Петрович Чайковський народився 02.09.1922р. в с.Тарасівка Жмеринського району Вінницької області.

Питаннями охорони та раціонального використання природних ресурсів Микола Петрович Чайковський займався понад 50 років. З організацією в 1967 році обласної інспекції Держкомітету Ради Міністрів УРСР по охоронні природи Микола Петрович був призначений старшим інспектором Тернопільської області. Де здійснював контроль за станом охорони і раціонального використання земельних і рослинних ресурсів, лісів, тваринного світу, рибних запасів, корисних копалин природно-заповідного фонду. На той час у штатному розписі було 4 чоловіки. У 1989 році Миколу Петровича призначають заступником голови – начальником відділу охорони і раціонального використання землі, лісу, рослинних ресурсів та тваринного світу Тернопільського обласного комітету по охоронні природи. З 1990 - головний інспектор відділу по охоронні землі і лісів. З 1992 року